ЄВРОПА 28.04.2023 | Олександр Краєв

Нові кордони для українського зерна

Уроки блокади українського експорту: Київ має посилити зовнішньоекономічний напрямок - підтримка союзників не безмежна.

На фоні активної та беззастережної політичної та військової підтримки України новини про відмову деяких європейських держав від експорту українського зерна стали несподіванкою для багатьох оглядачів, які прогнозували розширення співпраці на усіх можливих майданчиках. Очевидно, що проблема має як економічні, так і політичні причини, і, якщо не знайти рішення зараз, вона може стати системною.

Протягом 2022 року постачання зерна та загалом сільськогосподарської продукції з України стало ключовою темою економічної стійкості Києва у спротиві російській агресії, а також питанням геополітичного характеру та ваги. Довгий процес узгодження морського зернового коридору і подальше порушення Росією своїх зобов'язань змусило Україну перепрофілювати свій експорт та надати перевагу наземному перевезенню зерна. Так змінилася і перша десятка країн призначення для поставок українського зерна. Якщо в 2021 році в ній було всього 30 відсотків європейських країн, то в 2022-му, за даними UN Comtrade, 7 з 10 найбільших країн-імпортерів були саме з Європи. Такі країни, як Індонезія, Іран, Пакистан, Марокко та Туніс, в принципі випали з першої десятки, в той час як Китай (до цього найбільший імпортер) та Єгипет (друга позиція в 2021 році) значно скоротили обсяги поставок.

Відповідно, кардинальних змін зазнали й ринки зерна Румунії, Польщі, Угорщини та Словаччини. Для всіх країн регіону обсяги експорту з України зросли в астрономічній прогресії: до прикладу, в Румунії за останній рік ці показники збільшилися з $2 млн до майже $1,3 млрд. Схоже зростання спостерігалося в Польщі (з $14 млн до $646 млн), Угорщині (з $8 млн до $401 млн) і Словаччині (з нуля до $116 млрд). Максимально завантаживши власні зерносховища (в деяких випадках місцеві виробники не могли використати свої ж зерносховища через український експорт), ці країни припинили

поставки з України та транзит через свої території.

В даному випадку маємо проблему не лише з економічними аспектами двосторонньої та блокової взаємодії, а й з політичними

А про те, що криза викликана відмовою перенаправляти зерно далі в Африку, чомусь в заявах цих держав згадувалось набагато менше. Водночас не варто упускати той факт, що на українському постачанні – масовому, дешевшому та все одно якісному – європейські країни продовжували заробляти та в цілому знаходилися у профіциті зовнішньої торгівлі. Саме тому цілком очевидно, що в даному випадку маємо проблему не лише з економічними аспектами двосторонньої та блокової взаємодії, а й з політичними.

Незважаючи на спільну позицію та спільні висловлені застереження, кожна з країн, які заблокували українське зерно, переслідує власні інтереси та діє відповідно до свого порядку денного.

Зокрема, політика україно-скептицизму уряду Орбана є стабільною в усіх своїх проявах, і таке нове рішення Угорщини стало лише продовженням раніше взятого курсу в експортному вимірі.

Для керівництва Польщі та правлячої партії «Право і справедливість» знову стало актуальним питання переобрання – наближаються парламентські вибори, тому вже зараз потрібно розширювати і цементувати власний електорат. Фермери складають значну частину їхніх виборців, а отже, підігрування їхнім інтересам є логічним кроком, навіть якщо основні проблеми були викликані не тільки і не стільки українським зерном, як відсутністю адекватних механізмів його перерозподілу.

Словацька влада знаходиться у схожих умовах. Дострокові вибори були призначені рішенням коаліції на 30 вересня, і такі різкі заяви та зміни позицій уряду також можна вважати частиною експрес-курсу загравання з виборцями.

В Румунії та Болгарії ситуація загострилася у зв’язку із протестами місцевих фермерів. Незважаючи на те що імпорт українського зерна був економічно вигідним на державному рівні, малим та середнім приватним фермерським господарствам було складно конкурувати з українською продукцією. Цю ситуацію, знову-таки, влада обох країн змогла використати заради власної політичної вигоди.

Що ж робити з утвореним хаосом?

По-перше, необхідно створити сприятливі умови транзиту: конкретний контрольований механізм, який не дозволятиме українській продукції «осідати» в Європі та просуватиме його далі (наприклад, на ринки Африки). Таким чином, можна уникнути зайвого навантаження на фермерів та інфраструктуру центральноєвропейських країн. Перші кроки в цьому напрямку вже робляться: Україна планує на деякий час заборонити експорт зерна для тих компаній, які вивантажуватимуть його в Польщі.

Другий важливий аспект – субсидування місцевих фермерів. Загальновідомим є жарт, що Європейський союз є колективним механізмом підтримки французьких фермерів, проте перегляд системи субсидування з більшим наголосом на країнах Центральної Європи назрівав вже давно. Обмежуючи український експорт, уряди Польщі, Словаччини, Угорщини, Болгарії та Румунії не лише піднімають питання додаткової фінансової підтримки, а й запускають вкрай необхідну дискусію, яка може лише загостритися із наближенням вступу України в ЄС.

Безпекова і зовнішньополітична діяльність є безсумнівним пріоритетом для України сьогодні, але потрібно враховувати, що союзники будуть захищати передовсім власні інтереси, особливо в чутливому агросекторі

І це підводить нас до третього пункту – аграрного краш-тесту. По суті, ті умови, які були введені для українського експорту Європейським союзом ще минулої весни, де-факто ввели українських аграріїв в межі функціонування єдиного ринку ЄС. Без жодних обмежень українське зерно заполонило Європу. Таким чином, ми практично відтворили ситуацію, наближену до тієї, яка може статися у момент повноцінного вступу України до ЄС. Відповідно, вже зараз ми побачили реакцію інших держав регіону, і тепер зможемо ефективніше підготуватися до таких випадків в майбутньому.

Четвертий пункт, який також може стати можливістю для України, – зближення з Брюсселем на інституційному рівні. Поведінка центральноєвропейських держав із виставленням власних обмежень та недопуском української продукції на спільний ринок ЄС порушує норми формування зовнішньої політики та торгівлі союзу, адже односторонні дії для такої уніфікованої системи є неприпустимими.

Загалом стає очевидно, що заборона на ввезення українського зерна

має на меті не стільки захист фермерів, скільки намір отримати від Брюсселя дотації напередодні виборів. Керівництво ЄС готове йти на компроміси – рішення Брюсселя про відкриття кризових фондів для підтримки постраждалих фермерів стало заспокійливим для країн Центральної Європи. В усіх випадках політичний інтерес превалював над міжнародно-безпековим та економічними мотивами.

Для української економіки та дипломатії ситуація із експортом зерна стала сигналом, що підтримка союзників має свої кордони, а також стрес-тестом з реагування на кризи тіснішої співпраці з ЄС. Безумовно, подібні обмеження та протиріччя ще матимуть місце під час переговорів про вступ України в ЄС, тому українська влада та дипломатія має готуватися до цього вже сьогодні.

В свою чергу, українська влада має винести урок про необхідність посилити роботу в економічному напрямку. Безпекова і зовнішньополітична діяльність є безсумнівним пріоритетом для країни сьогодні, але потрібно враховувати, що союзники будуть захищати передовсім власні інтереси, особливо в чутливому агросекторі. Єдиним варіантом, який дозволить зберегти ринки і нормальні відносини із партнерами, є варіант компромісів та взаємних поступок. Лише так хаос може стати початком нового порядку.

Олександр Краєв
Київ

Олександр Краєв (Oleksandr Kraiev) – директор програми «Північна Америка» Ради зовнішньої політики «Українська призма». Директор Програми досліджень Трансатлантичного діалогу та взаємин з НАТО Групи стратегічних та безпекових студій. Викладає міжнародну політику в Інституті міжнародних відносин (ІМВ КНУ) та Києво-Могилянській академії (НаУКМА).